

جریان شناسی سلفیان و وهابیت و نقش آنان در جهان اسلام (1)

جریان شناسی سلفیان و وهابیت و نقش آنان در جهان اسلام (1)

در راستای شناخت بیشتر جریان شناسی سلفیان و نقش آنان در جهان اسلام و همچنین آینده آن گفتگویی با دکتر سید مهدی علیزاده موسوی کارشناس اندیشه های اسلامی و وهابیت انجام گردیده است که بخش نخست آن تقدیم میگردد.

گفتگو با دکتر سید مهدی علیزاده موسوی کارشناس سلفی ها و وهابیت
گفتگو از: فرزاد رضانی بونش

هر چند مبانی اندیشه سلفی به گذشته برمیگردد اما در یک قرن گذشته نقش مهمی در تحولات جهان اسلام داشته است. در این حال در این راستا برای شناخت بیشتری جریان شناسی سلفیان و نقش آنان در جهان اسلام و همچنین آینده آن گفتگویی با دکتر سید مهدی علیزاده موسوی کارشناس اندیشه های اسلامی و وهابیت انجام داده ایم که بخش نخست آن تقدیم میگردد. دکتر موسوی رئیس پژوهشکده حج و زیارت و صاحب کتاب هایی همانند سلفی گری و تبارشناسی وهابیت است.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: برخی دایره ی مکتب سلفی گری را چنان گسترده تصور می کنند که همه ی اهل سنت را در بر می گیرد، و سابقه ی آن را به صدر اسلام باز می گردانند و برخی دیگر آن را مترادف وهابیت می دانند. در این بین سلفی گری دقیقاً چه نسبتی با وهابیت دارد؟

اعتقاد من این است که بین سلفی گری و اهل سنت اختلافات اساسی وجود دارد و سلفی هم به کسی اطلاق میشود که در حوزه روش شناسی نقل گرا، در حوزه معفت شناسی حدیث گرا، در حوزه هستی شناسی حس گرا و در حوزه معناشناسی هم ظاهر گرا باشد. این چهار متغیر که در یک فرد شکل گرفته بشد وی را می توان سلفی نامید. به عبارت دیگر اندیشه سلفی همیشه عقل ستیز و کاملاً ارتجاعی است و در شمول مذاهب چهار گانه اهل سنت نیست. واقعیت این است که اندیشه سلفی دارای طیف های مختلف بوده و جریانی منسجم نیست و اندیشه های مختلف و گاه متضادی هم دارد. در این شرایط رابطه بین سلفیت و وهابیت رابطه عام و خاص مطلق است. به این معنا که سلفی گری مفهومی عام است که بهترین مصداق آن وهابیت است، اما در کنار آن هم مکتب دیوبندی و اخوان المسلمین (گرایش تند آن) وجود دارد.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: جریان ها و طیف های مختلف درون سلفی در دنیای معاصر چیست؟

دو تقسیم بندی را می تواند در مورد جریانهای سلفی به کار برد. تقسیمی با توجه به خواستگاه این اندیشه، منشا و جایگاه آن است. از این منظر می توان سه خواستگاه مشخص برای آن در نظر گرفت. یک خواستگاه منطقه نجد است که وهابیت از آن برخاسته است. منطقه دوم شبه قاره هند است که اندیشه شاه ولی اله دهلوی از آن برخاسته و منطقه سوم در مصر است که شخصیت هایی مانند رشید رضا و سید قطب از چهره های آن هستند.

در تقسیم بندی دیگر با توجه به گونه های مختلف سلفی گری میتوان آن را تقسیم کرد. یک طیف از سلفی گری را می توان سلفییان سکولار نامید که در دل این نوع از سلفی هم نوعی تعارض وجود دارد. یعنی از سویی سلفی است و از سویی هم سکولار است. نمونه این سلفیت دولت عربستان است و آل سعود سلفیون سکولار هستند یعنی صرفا از دین برای رسیدن به اهداف سیاسی خود بهره برداری می کنند. دسته دوم سلفی گری تکفیری است که رسما سایر مذاهب را تکفیر می کند شاخه های افراطی جریان وهابی مانند جریان الملکیه و جامیه مثال آن است. دسته سوم سلفی گری جهادی است که متأسفانه گاهی به سلفی گری تکفیری، جهادی گفته می شود. باز باید بین اینها تفکیک قائل بشویم. اما این دو متفاوت است سلفی گری جهادی به نوعی ریشه در اندیشه های سید قطب در مصر دارد. مخالفان آن کشورهای غربی و دست نشانده هایی مانند سادات و لبه تیز دشمنی شان آمریکا، اسرائیل، انگلیس و کشورهای از این قبیل است. شاخه دیگر سلفی سلفی گری تنویری است این سلفی را سلفی گری روشنفگری هم می گوید این نوع از بقیه سلفی گری ها بهتر است. در حقیقت این نوع از سلفی عنصر عقل در آن به چشم میخورد و شباهت آن با سلفی های دیگر آن است که اینگرایش بازگشت به گذشته را مد نظر دارد اما بازگشت به اصول و مانی و نه تک تک اعمال و رفتارها.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: سلفی گری جهادی چه تفاوتی با سلفی گری تکفیری دارد؟ هیچ گاه اندیشه سید قطب و امثال او این نبود که علیه جهان اسلام شمشیر بکشند و نمی خواستند جهاد را فرقه ای مذهبی قرار دهند. اما سلفیگری تکفیری سلفی گری اعتقادی است که دشمنانش مذاهب دیگر است و به نوعی فرقه گرایی هم در اندیشه سلفی گری تکفیری قابل مشاهده است اما در اندیشه سلفی گری جهادی کمتر است. نماد اصلی سلفی گری تکفیری در القاعده شکل گرفت.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: توان و مبانی اندیشه سیاسی سلفی های تکفیری چیست؟

سلفی های تکفیری با توجه به قرائتی که از دو محور ایمان و کفر یا توحید و شرک دارند تمامی مسلمانان را کافر می شناسند و دیدگاه آنان این است. اینان چون ظاهرگرا هستند و عبادت را صرفا به خضوع و خشوع معنا میکنند. آنان همانند خوارج فکر می کنند و کسی که مرتکب گناه کبیره می شود را خارج از اسلام میدانند. این رویکرد در اندیشه های سیاسی آنان تسری می یابد. به این معنا که قائل به مرجعیت سیاسی سلف هستند و می گویند که خلافت به شکل اولیه خود ایجاد گردد. این در حالی است که اندیشه سیاسی اهل سنت بیشتر شورا محوری است نه خلیفه محوری.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: آیا می توان سلفی گری تکفیری را مشابه وهابیت دانست؟ مصداق اصلی و اتم سلفی گری تکفیری وهابیت است، اما باید توجه داشت که در دل خود وهابیت هم جریان های اصلاح گرا داریم و نباید همه وهابیت را هم به یک چشم نگاه کنیم. مثلا امروزه نوسلفیان را داریم که با بقیه تفاوت دارند. اما به هر حال خواستگاه سلفی گری تکفیری از دل وهابیت است و کشف الشبهات محمد ابن عبدالوهاب تکفیر مسلمان ها است. این کتاب هم مانیفست و منشور اندیشه سلفی گری تکفیری است.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: آیا گروه های تندروی مانند گروه های وابسته به مکتب سلفی «دیوبندی» در پاکستان «سپاه صحابه»، «لشکر جهنگوی»، «جیش محمد» و «لشکر طیبه» همگی از سلفی های تکفیری هستند؟

دیوبندی ها خود به سه شاخه تقسیم می شوند. شاخه نخست معتدل است و جمعیت العلمای الاسلام جریانی تقریباً معتدل است و به دنبال کنترل قدرت اراده سیاسی است. شاخه دیگر تندرو جمعیت العلماء الاسلام شاخه سمیع الحق است که بیشتر در پیشاور و ... فعال است و طالبان زاییده این اندیشه است. این جریان هر چند گرایش تکفیری دارد، اما بروز خارجی گسترده ای ندارد. شاخه ی دیگر دیوبندی ها تکفیری هایی است مانند سپاه صحابه، لشکر جنگجوی و سپاه طیبه افراطی و سلفی تکفیری هستند.*.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: نگاه غربی ها نیز به انواع تقسیم بندی های درونی جریان های سلفی چیست؟

غربی ها در حقیقت دو نگاه به سلفی ها دارند. مستشرقین نسبتاً منصف نگاهی کالا منفی نسبت به سلفی دارند و بر این نظرند که سلفی ها جهان اسلام را منشق و متفرق کرده اند و سلفی ها بنیادگرا در مقابل اسلام گراها می گویند. اما در نگاهی دیگر واقعیت این است که جهان غرب (بویژه در حوزه قدرت و دولت) نگاهی ابزاری به سلفی ها دارد. به این معنا که از سلفی ها به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف خود در کشورهای اسلامی بهره می برد. مثلاً نا آرامی های سلفی ها در عراق به حضور غرب مشروعیت میداد. زرقاوی در ورود به عراق اعلام کرد برای مبارزه با صلیبیون می آید، اما تمام کشتار ها از مسلمانان بود. گذشته از این نیز در پاکستان هم هنگامی که ناامنی های سلفی ها وجود داشته باشد امریکا می تواند حضور داشته باشد. در یمن و عدن هم اینگونه است. در سوریه هم سلفی ها ابزاری در دست غرب برای به زانو درآوردن دولت اسد شده اند. در این حال غرب برای بحران زایی ها و نشان ندادن نقش خود بیشتر از سلفی ها بهره می برد.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: مهمترین گرو های فعال در سلفی گری جهادی و وابسته به این جریان در کشورهای اسلامی چیست و آیا گروه هایی مانند «الجماعة المسلحة» و «الجماعة السلفية للدعوة و القتال» در الجزایر «جماعة شباب المجاهدین» در سومالی، «جماعة جند انصار الله» و «حزب التحریر» نمونه هایی از سلفی گری جهادی هستند؟

سلفی گری جهادی ریشه در سید قطب و مصر دارد. تعریف سید قطب از جهاد این بود که جهان امروز جهان جاهلیت است و مظاهر کفر وجود دارد. بنا به تعریف وی هیچ جامعه ای در جهان جامعه اسلامی نیست و با این تعریف راهکار سید قطب یا هجرت و یا جهاد بود. هجرت امکان نداشت. چون جامعه ای اسلامی نبود (البته بر این اساس گروه تکفیر و الهجره به وجود آمد و در کوه های اطراف قاره زندگی می کردند). اما روی دیگر حزب جهاد در مصر فعال شد و سادات را ترور کردند. اما ویژگی سلفی گری جهادی سران دست نشانده و غربی بود و نگاه به مردم مسلمان و رویکردی فرقه گرایانه نبود. به نظر من جو غالب در اخوان المسلمین مصر (که به نظر مهمترین مصداق سلفی گری جهادی است) همین نگاه است.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: سلفی گری تبلیغی چه نگاهی به جهانی شدن، غرب و شیعیان دارد؟

سلفی گری در واکنش به بحث مدرنیسم به وجود آمد. مدرنیسم به شدت به عقل بها می دهد و سلفی ها عقل را کنار گذاشتند و انسان را حذف کردند. این دو جریان نگاهی کلانی به اندیشه خود داشتند. نگاه سلفی ها به غرب کاملاً منفی بود، اما واقعیت آن است که سلفی گری تبلیغی بیشتر در جماعت تبلیغ که در 104 کشور دنیا شعبه دارند خلاصه می شوند. ویژگی جریان تبلیغی بیشتر تبلیغی است و کار عملی چندانی ندارند. یعنی کمتر فعالیت تروریستی و ترور ... دارند. با این حال امروزه بخشی از این جریان هم به عاملی در دست

سلفی های تکفیری بدل شده و همین اندیشه را در جهان اسلام گسترش می دهند.
* مرکز بین المللی مطالعات صلح: در شرایط کنونی مهمترین رویکردهای سیاسی سلفی های تبلیغی چیست؟

سلفی گری تبلیغی بر این نظر است که کاری به سیاست نداشته و صرفا مسائل دینی را تبلیغ کند. اما در دل این تفکر هم کاملا اندیشه های سلفی هم دیده می شود. طالبان هم قبلا پیرو سلفی گری تبلیغی بود. سلفی گری تبلیغی به دنبال این است که خود را در قالب جنگ نرم به جهان گسترش دهند و با تبلیغ جماعت های تبلیغ و شعبه های گسترده با روش چهره به چهره پیش می روند. هدف اینان تسلط قرائت سلفی در جهان اسلام است و اکنون هم دو نشست بزرگ در جهان اسلام (نشست رایوند پاکستان) که حدود یک میلیون سلفی تبلیغی در آبان ماه جمع میشوند و دیگری در بنگلادش است) دارند. جنگ نرم تبلیغی این جریان به این علت است که آنها ترس از آن دارند که با حضور در عرصه سیاسی دولت ها این گرایش را محدود کنند. مهمترین نماد این جریان حرکت شبکه های مولانا الیاس در دهه 1930 تحت عنوان جماعت تبلیغ ایجاد شد و اکنون در 104 کشور فعال است و مرکز اصلی هم در رایوند پاکستان است و حتی در زاهدان ایران هم مرکز جماعت تبلیغی دارند.

* مرکز بین المللی مطالعات صلح: نگاه شما به آنچه سلفی گری اصلاح طلب در برخی کشورها خوانده می شود چیست؟

در دل سلفی گری اصلاح طلب تعارضی وجود دارد، اما واقعیت آن است که به این دسته می توان نوسلفیان نام داد. این گروه با تکیه بر اندیشه های سلفی قائل به اصلاح هستند (مانند اینکه دولت مشروطه شود، حقوق زنان به رسمیت شناخته شود، به تفکیک قوا و حقوق مدنی مردم و.. توجه گردد. چهره هایی همانند سلمان العوده و.. در این شمول هستند.